

Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencia

**Azerbajdzsán gazdasági fejlődése és a magyar-
azerbajdzsáni
kulturális, diplomáciai kapcsolatok alakulása**

Készítette: Herczeg Adrienn

Nemzetközi tanulmányok MA

II. évfolyam

Pannon Egyetem, Veszprém, Magyarország

Témavezető: Dr. Kalmár Zoltán

habilitált egyetemi docens

Tartalom

Bevezetés	3
Történelmi áttekintés	4
Azerbajdzsán gazdasági jelentősége	7
Az azeri kőolaj	9
Azerbajdzsán kereskedelme	11
Energia-stratégia	11
EU szerepe	13
Magyarország	15
Fejletlen gazdaság	16
Magyar-azeri kapcsolatok	17
A kapcsolatok kezdete	17
Azerbajdzsán függetlensége utáni időszak	18
Összefoglalás	22
Felhasznált irodalom	24

Bevezetés

Azerbajdzsán, a dél-kaukázusi térség legnépesebb országa, az utóbbi időben a figyelem központjába került, miután gazdasága a Szovjetunió megszűnését követő hanyatlás után 1996-ra stabilizálódott, s azóta átlagosan évi 10% feletti dinamikával növekszik. A kőolaj- és gázexportból származó jövedelmek óriási változásokat eredményeztek a gazdaságilag elmaradott poszt-szovjet tagköztársaság életében. Azerbajdzsán 2006-ban 30% fölötti éves DGP növekedési ütemével a világ leggyorsabban fejlődő gazdasága volt, s az európai gázellátásról szóló vitákban az orosz gáz egyik alternatívájaként is fontos szerepet kaphat a muzulmán többségű ország, mely jelenleg szoros és jónak mondható kapcsolatokat tart fenn a nyugati országokkal, az Európai Szomszédságpolitika keretében együttműködik az EU-val, és a NATO partnerségében is részt vesz.¹ Azerbajdzsán függetlenné válását követően kiegyensúlyozott kapcsolatban áll az EU-val, Iránnal és más Kaszpi-tengeri szomszédjaival, az Oroszországi Föderációval, és ugyancsak szoros kapcsolatokat alakított ki az Egyesült Államokkal.

Az Európai Unió nagy segítséget jelentett Azerbajdzsán függetlenné válásának korai éveiben azzal, hogy támogatta az országot a különböző szociális és gazdasági problémák megoldásában.² Azerbajdzsán és az EU kapcsolata folyamatosan fejlődtek, s ez lehetővé tette az azeri gazdasági teljesítmény javulását. 1992 és 2004 között az EU 400 millió euró anyagi segítséget nyújtott a muszlim államnak, melyet az azeri köztársaság nagyra értékel.³ De ezen időpont óta sok minden megváltozott, s a változások főként az azeri gazdaság erős teljesítményén alapulnak, valamint politikai-szociális stabilitásán, melyet sikerült felépítenie a kezdeti óriási nehézségek ellenére.

Az 1996-ban tapasztalható gazdasági fellendülés alapvetően annak köszönhető, hogy az 1994-es gazdasági nyitást követően beáramló külföldi tőke, és modern technológia segítségével kiaknázzhatóvá váltak a szovjet időkben (a Nyugat-szibériai óriáslelőhelyek miatt) elhanyagolt kőolajmezők. Azerbajdzsán a világgazdasági válságot megelőző

¹ Azerbajdzsán továbbá tagja az Egyesült Nemzetek Szövetségének, az Európa Tanácsnak, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetnek (OSCE), az Iszlám Konferencia Szervezetének (OIC), a Független Államok Közösségének (CIS), a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködésnek (BSEC), a GUAM-csoportosulásnak, a Nemzetközi Valutaalapnak, a Világbanknak és az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Banknak is. 1992-től tagja a Gazdasági Együttműködési Szervezetnek és megfigyelőként van jelen a Kereskedelmi Világszervezet munkájában (WTO).

² TACIS, Energia Charta Megállapodás

³ Ebből az összegből 116,5 millió eurót technikai támogatásra, 57 millió eurót élelmiszerbiztonságra és 176, 2 millió eurót humanitárius tevékenységek támogatására fordítottak.

években a világ legmagasabb GDP növekedéseit produkálta.⁴ A válság ezen dél-kaukázusi országokra is hatással volt, de ennek ellenére az azeri gazdaság folyamatosan bővül, és a 2009 évi 9,3%-os növekedése a FÁK országok közül a legdinamikusabb. Az ország pénzügyi helyzete is stabil, külföldi államadóssága kevesebb, mint a GDP 6%-a (2,6 Mrd USD).

A dél-kaukázusi régió államai közül Magyarország külkereskedelmi forgalma Azerbajdzsánnal fejlődik a legdinamikusabban, s Azerbajdzsán piaca még potenciális lehetőségeket rejt hazánk számára. Főként gépeket és berendezéseket, feldolgozott termékeket, élelmiszereket, ital- és dohánytermékeket exportálunk a dél-kaukázusi országba, míg a behozatal elenyésző (feldolgozott szerves vegyi anyagok). Importunk azonban jelentősen megugorhat az elkövetkező években, amennyiben az általunk is szorgalmazott Nabucco⁵ projekt azeri energiaforrásokkal valósul meg.

Történelmi áttekintés

Az elmúlt huszonöt év egyik legnagyobb jelentőségű történelmi eseménye volt a Szovjetunió szétesése. A bipoláris világrend összeomlott, mely a mai napig mélyen ható politikai, társadalmi és gazdasági nyomokat hagyott a közép-ázsiai országok életében. A volt tagországok gyenge lábakon álló gazdaságának legjelentősebb támaszát az orosz gazdasággal való összefonódás jelentette, ami által erős függőség alakult ki Oroszország felé. Az egykori tagállamok, szuverenitásuk megőrzése érdekében, valamint az Oroszországgal való gazdasági összefonódás csökkentése céljából, nyugati és keleti irányú kapcsolatokat kerestek. Ez azonban Oroszországnak a térségbeli biztonságpolitikai és hatalmi pozícióját veszélyeztette, ezért Moszkva retorziókkal büntette ezen országokat.⁶ Felértékelődött a közép-ázsiai országok közül azon államok gazdasági értéke, melyek jelentős mennyiségű energiahordozóval rendelkeztek. Az energiaszektor fejlődési lehetőségei viszont a Szovjetunió megszűnését követő immár 20 év eltelte után is kiszámíthatatlanok. A térségben való befolyásért nemcsak Oroszország és az Egyesült Államok, hanem az energiahordozóktól oly nagymértékben függő Európai Unió és Kína is küzd.

⁴ Azerbajdzsán 2005-ben 26,4%-os, 2006-ban 34,5%-os, 2007-ben 25,0%-os, 2008-ban pedig 10,8%-os GDP növekedést ért el.

⁵ Azerbajdzsán több alkalommal is hangsúlyozta, hogy a Nabucco gázvezeték építése kapcsán az EU részéről kevesebb politikát, és több gyakorlati intézkedést tart kívánatosnak.

⁶ Grúzia esetében például azt a szankciót szabta ki, hogy megtiltotta a grúz borok oroszországi exportját.

A Szovjetunió felbomlásával három régi-új ország született a dél-kaukázusi térségben: Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán.⁷ E három ország része lett a rövid életű Transzkaukázusi Demokratikus Szövetségi Köztársaságnak, majd mikor ez a szövetség 1918 májusában feloszlott, Azerbajdzsán kikiáltotta a független Azerbajdzsáni Demokratikus Köztársaságot. Ez volt az első demokratikus parlamentáris köztársaság a muszlim világban, igaz, alig 23 hónapig létezett, ugyanis 1920 áprilisában a bolsevik XI. Vörös Hadsereg meghódította. 1920. április 28-án a bolsevikok Bakuban kikiáltották az Azerbajdzsáni Szovjet Szocialista Köztársaságot.

1922-ben szintén a három dél-kaukázusi ország része lett a Transzkaukázusi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaságnak, amely a Szovjetunió tagállama volt. 1936-ban felosztották a Transzkaukázusi Köztársaságot, majd 1940-től az Azerbajdzsáni Szovjet Szocialista Köztársaság egyike lett a Szovjetunió 15 tagállamának. Az 1940-es években Azerbajdzsán látta el olajjal a Szovjetuniót, s majd 600 000 azeri katona harcolt a fronton a náci Németország ellen. Maga Hitler is kísérletet tett a híres bakui olajlelőhelyek elfoglalására az Edelweiss hadművelet keretében. Az új, független Azerbajdzsánhoz vezető hosszú út következő lépése, a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkárához, a Mihail Gorbacsov által kezdeményezett glasznoszty politikához kapcsolódik, melynek hatására megnövekedett a nyugtalanság és etnikai feszültség a Szovjetunió különböző régióiban, köztük az Azerbajdzsán területén található Hegyi-Karabah területén is. Azerbajdzsánban zavargások törtek ki, s Moszkva képtelen volt megoldást találni a felforrósodott helyzetre. Ezen folyamatok közvetlenül vezettek a bakui fekete januárhoz.⁸ 1990. január 19-én késő este 26 000 fős szovjet csapat rohamozta meg Azerbajdzsán fővárosát, Bakut. A fekete január, fekete szombat, vagy más néven a januári mészárlás során, több mint 130 azeri vesztette életét, legalább 700 civil megsebesült, s emberek százait hurcolták el otthonaikból. Ez volt az azeri függetlenségi mozgalom erőszakos elnyomásának megtestesülése. A fekete januárt tekintik az Azerbajdzsáni Köztársaság újjászületésének. Az 1990-es évek végén kikiáltották a független Azerbajdzsáni Köztársaságot a Szovjetunióon belül, és visszaállították az Azerbajdzsáni Demokratikus Köztársaság kissé módosított zászlaját állami jelképpnek. 1991. szeptember 8-án megtartották az országos választásokat, ahol az egyetlen jelöltet, Ajaz Mutalibov-ot megválasztották elnökké. 1991. október 18-án Azerbajdzsán Legfelsőbb Tanácsa kikiáltotta Azerbajdzsán függetlenségét, amit 1991 decemberében (amikor a Szovjetunió hivatalosan feloszlott) népszavazással is

⁷ *Southern Caucasus*. Forrás: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/southern-caucasus/index_en.htm

⁸ *January Massacre*. Forrás: <http://www.january20.net/>

jóváhagytak. A függetlenség első éveit beárnyékolta az Örményországgal, a Hegyi-Karabahért vívott háború. 1994 végére Azerbajdzsán elveszítette nemzetközileg elismert területének 16%-át, köztük a Hegyi-Karabahot is, ráadásul a háború miatt 600 000 azeri menekült az ország keleti részébe.

Azerbajdzsán történelme során mindössze két alkalommal, először 1918-tól 1920-ig, majd a Szovjetunió szétesését követően volt független, s ma is az. Kapcsolatrendszere szomszédjaival igen összetett. Oroszország egyértelműen versenytársa az európai piacokért folytatott küzdelemben, hiszen ellenérdekelt az azeri kőolaj és földgázexport jelentős növelésében. Nagy probléma, hogy a mai napig vitatottak a pontos határok a Kaszpi-tengeren, ahol a legjelentősebb gázmezők vannak.

A kaukázusi konfliktusok hátterében, így Azerbajdzsánéban is meghatározó, hogy korábban évtizedekig a volt Szovjetunió külön tagköztársasága volt, napjainkban pedig az azeri területen található Hegyi-Karabah Köztársasággal fennálló konfliktus következtében az örmény határterületek környékét, valamint az ország északnyugati részét fegyveres felkelők tartják ellenőrzésük alatt. Több tűzszüneti megállapodás ellenére előfordulnak határ közeli fegyveres konfliktusok. Azerbajdzsán és Örményország közötti feszültség alapja többek között a Hegyi-Karabah terület hovatartozásáról régóta rendezésre váró kérdés. Ennek következményeként több erőszakos cselekmény bontakozott ki a térségben, köztük 1988-ban is. Ekkor a konfliktusok miatt örmények ezreinek kellett távoznia az országból, ráadásul a vitában nem hozott megoldást az sem, hogy 1991-ben, a Szovjetunió felbomlásával Azerbajdzsán és Örményország politikai szempontból függetlenné válhatott. Az 1990-1994 között folyó háborúban, az örmények mélyen behatolva Azerbajdzsán területére, a Hegyi-Karabahkal együtt az azeri terület egyharmadát megszállás alatt tartották, s végül a Hegyi-Karabah tartomány elszakadását Azerbajdzsán csak katonai erő bevetésével tudta megakadályozni. Az Azerbajdzsáni Köztársaság továbbra sem ismeri el a Hegyi-Karabah Köztársaságot, melynek „egyik példája, hogy megtagadja, és az azeri szabályok megsértéseként minősíti a karabahi vízummal érkező Azerbajdzsánba történő beléptetést, illetve annak kísérletét.”⁹

⁹ Vass András (2005): *A Kaukázus térségének aktuális kérdéseiről*. Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja, 2005. 3. oldal. www.hm.gov.hu/files/9/2136/kaukazu.doc

Azerbajdzsán gazdasági jelentősége

Azerbajdzsán stratégiai elhelyezkedése (Európa és Ázsia között fekszik félúton) nagy vonzerőt jelent az EU tagállamok számára, hogy gazdasági és politikai kapcsolatokat építsenek ki Azerbajdzsánnal. 1991-ben, a függetlenség kikiáltásával új feladat hárult az ország vezetésére, ugyanis végre nem külső érdekek alapján, hanem saját maguknak, saját érdekeik alapján kellett meghatározni a stratégiát. Ez azonban politikai és gazdasági okok miatt nem volt egyszerű, hiszen az ipar és a mezőgazdaság is a szovjet piac ellátására épült ki. Óriási olaj- és vegyipari, kohászati vállalatok, nagyipari gazdaságok jellemezték.¹⁰ Jellemző volt továbbá, hogy a termelt nyersanyagok nagy részét feldolgozatlanul exportálták. A Szovjetunió megszűnésével elveszítette a hagyományos ipari és mezőgazdasági felvevőpiacait, melynek hatására 1991 és 1997 között 55 százalékkal esett vissza a reál GDP. Figyelembe kell venni azonban, hogy több posztszovjet ország esetében, így itt is fenntartásokkal kell kezelni az adatokat, mert a Világbank becslései szerint a feketegazdaság jelenleg is a GDP mintegy felét teszi ki, azaz a GDP egy része nagy valószínűséggel a nem hivatalos szektorba került át. 1995-ben indult el a stabilizációs politika, mely a posztszovjet országok között kiemelkedően sikeresnek mondható, s melynek hatására a GDP 1998-tól növekedési pályára állt.

Az azeri állam a Kaukázus térségének felértékelődő kulcsállamaként tekinthető, amelyben meghatározó szerepet játszanak a területén található energiaforrások. Az azeri gazdaság erős talpazata a nagy mennyiségű kőolaj- és földgázvagyona, melyek kitermelése a Kaszpi-tengeren, az Apseron-félszigeten és a Kura torkolatvidéken történik. A kitermelt olaj szállítása gondot okozott olyan szempontból, hogy míg az azeri szállítások Oroszországon keresztül történtek, addig a meghatározó olajvállalatok nem kívántak Oroszországon és Iránon át vezetékét kiépíteni. Ezen problémára a megoldást az azerbajdzsán, grúz, török és kazah elnök jelenlétében Baku mellett ünnepélyesen felavatott 1700 kilométer hosszú Baku-Tbiliszi-Ceyhan (BTC)¹¹ kőolajvezeték jelentette, amely a Kaszpi-tenger olaját szállítja a Földközi-tengeri török kikötőbe. Ezáltal Oroszországot megkerülve, a térségbeli országok összeköttetésbe kerültek a világpiaccal, mely nagy előrelépést jelentett. Nagy politikai jelentőséggel bír, hogy a Nyugat számára létfontosságú lesz az érintett országok biztonságának segítése, valamint az éves szinten akár 85 millió tonna olaj továbbítására alkalmas vezeték felett ellenőrzést gyakorló országok demokratizálása. A kőolajvezeték létrejöttében jelentős szerepe volt az Egyesült

¹⁰ Termékek például: gyapot, gabona, gyümölcs, dohány és tea

¹¹ Azeri BP. Forrás: <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=16002865&contentId=7020378>

Államoknak, melynek egyszerre két célt is sikerült elérnie. Egyrészt háttérbe szorította az orosz érdekeket, másrészt az iráni térség megkerülésével csökkent az olajfüggősége a Perzsa-öböltől. A vezeték finanszírozása is érdekességeket rejt magában: a mintegy 2,4 milliárd dolláros beruházás finanszírozásában jelentős szerepet vállalt a brit gyökerekkel rendelkező BP óriáscég, valamint a konzorciumi munkákban feladatokat vállaltak a következő érdekeltek: az azeri SOCAR olajtársaság, az olasz ENI, a japán Itochu, a török TPAO, a francia Total, a norvég Statoil, és az amerikai Unocal is.¹² Az új vezeték egyúttal érzékelteti a térségben kialakuló új típusú politikai relációkat is. Kiemelkedően fontos, hogy a kőolajvezeték nem a Moszkvához közelebb álló Örményország irányába, hanem kerülővel ugyan, de Grúzián keresztül halad. Fontos momentum, hogy a vezeték avatásán Azerbajdzsán, Kazahsztán, Grúzia és Törökország államelnökei mellett jelen volt az USA energiaügyi minisztere, Samuel Bodman is, mely világosan mutatja, hogy az Egyesült Államok kiemelt partnerként kezeli Grúziát és Törökországot is.

Azerbajdzsán tagja a GUUAM¹³ nevű csoportosulásnak, újabb nevén a GUAM-nak, amelyet Grúzia, Ukrajna, Üzbegisztán, Azerbajdzsán és Moldova alkotnak. A szervezet egyik legfontosabb célja, hogy kialakítson a Független Államok Közösségén belül egy Oroszországgal szembeni alternatív csoportosulást. Ez a törekvés lehetővé teszi az Egyesült Államok számára, hogy hadtesteket tartson fenn Grúziában, Üzbegisztánban és Azerbajdzsánban.

Az azerbajdzsáni gazdasági érdekek mentén több hatalom is érdekelt. Számos olyan probléma merül fel az országban, melyek kezelése a jelentős befolyással bíró nagyhatalmakat, térségbeli politikájuk kialakításában együttműködésre kényszeríti. Azerbajdzsán 1993-tól hivatalban lévő köztársasági elnöke 2003-ban hunyt el (Heydar Aliyev). Őt fia, Ilham Aliyev követte az államfői poszton. Történtek ugyan lépések az Egyesült Államok részéről a demokratizálódási folyamat elősegítése érdekében, de úgy tűnik, egyelőre sem az USA, sem Oroszország érdekei nem kívánják, a jelenlegi államfő megbuktatását. Ezt támasztja alá például, az Európa Tanács 2005 márciusában Azerbajdzsánhoz intézett felszólítása, hogy a börtönökben fogva tartott, mintegy hétszáz politikai foglyot engedjék szabadon a sajtószabadság biztosítása érdekében. Ugyanakkor az azeri fél bizalmatlan is, hiszen fennáll a lehetősége, hogy a Grúziából esetlegesen kivonásra kerülő orosz egységeket Örményországba csoportosítják át, amely a térségben Baku szomszédja, és egyben legfőbb riválisa. A bizalmatlanság egyik oka, hogy az örmény lakossággal rendelkező, de azeri területhez tartozó Hegyi-Karabah, a közel négyéves

¹² A vezeték finanszírozása: www.hm.gov.hu/files/9/2136/kaukazus.doc

¹³ The GUUAM Group: history and principles. Forrás: <http://www.guam.org/general/history.html>

háborúskodást követően 1994-ben, örmény fennhatóságot hozhatott létre. Jereván Oroszország egyik legszorosabb szövetségese a térségben, bár nincs közös határa Örményországgal.

Az azeri kőolaj

Azerbajdzsáni területeken a kőolajat ősidők óta ismerték és használták. Maga az Azerbajdzsán név perzsául a Tűz országát jelenti, elsősorban mintegy a földfelszínen is megjelenő kőolajra utalva. Az első olajkutatót 1844-ben helyezték üzembe, s az 1870-es évek óta iparszerűen bányásszák a nyersanyagot. Érdekesség, hogy a Nobel-testvérek vállalata az első olajtermelők között volt. 1900 környékén, tehát a századfordulón a világ teljes olajtermelésének felét, a mintegy 100 millió tonnás éves termelést, Baku adta. Ugyanebben az időben az USA 9 millió tonnát termelt. A szovjet időkben is jelentős olajtermelő maradt, a II. világháború idején az ország olajtermelésének 75 százalékát adta. Ez volt a fő oka annak, hogy a német hadsereg fő célpontjává a bakui olajlelőhelyek váltak, amelyeket végül nem ért el. A szovjet időkben az olaj kitermelését nem szuverén módon, hanem a birodalmi-szövetségi szempontok és érdekek által meghatározottan döntöttek. 1994-ben ugyan elkezdtek a tenger alatti lelőhelyek kitermelésébe, de megfelelő technológia hiányában, illetve a szibériai óriáslelőhelyek előnyben részesítése miatt a feltárásokat felfüggesztették, a források kiaknázatlanok maradtak.

Azerbajdzsán számára a kitörési lehetőséget egyértelműen a kőolaj jelentette, melynek kitermelése bár a szovjet időkben is jelentős volt, a megfelelő technológia hiányában a mezők kiaknázatlanok maradtak. Azerbajdzsán 1995-ben még semennyi kőolajat nem exportált külföldre. Nyugati cégekkel az első szerződést 1994-ben kötötték meg, amely egy 7,5 milliárd dolláros megállapodás volt, s melyet „az évszázad szerződése”-nek is szoktak nevezni. Mára 20 nagyobb mezőre, 30 vállalattal, 15 országból van megállapodása Azerbajdzsánnak, ami becslések szerint 60 milliárd dollár értékű befektetési ígéretet jelent. A kutatási koncessziókat 3-5 évre adják a vállalatoknak, amely kiterjeszhető 25 évre, amennyiben találnak a kereskedelmi szempontból kiaknázható kőolajat. A legjelentősebb koncesszióbirtokos az Azerbajjan International Oil Company (AIOC). Ez a British Petrol (BP) vezetésével alakított, de számos más érdekelt ország olajvállalatait is magába foglaló konzorcium, melynek részesedései a következők:

1. táblázat: AIOC részvényesei¹⁴

	Vállalat megnevezése	
Angol	British Petrol	30%
Azerbajdzsáni	SOCAR	25%
Amerikai	Chevron	8,9%
Norvég	Statoil	8,7%
Török	TPAO	6,5%
Olasz	Eni/Agip	5%
Francia	Total	5%
+ 2-2 Japán és USA cég		2-3 %

Az AIOC adja az azeri termelés 80 százalékát, míg az állami kézben lévő SOCAR (State Oil Company of the Azerbaijan Republic) termelése a kimerülő régebbi mezőkön csökken. Az AIOC a modern technológia alkalmazásával több Kaszpi-tengeri lelőhelyből végzi a kőolaj kitermelését. Az elmúlt évek olajárrobbanása éppen jókor érte Azerbajdzsánt, hiszen 2005-ben készült el a már korábban említett Baku-Tbiliszi-Ceyhan kőolajvezeték.

2. táblázat: Azerbajdzsán olajtermelése¹⁵

Azerbajdzsán nyersolajkitermelése	
Év	olajtermelés (millió hordó)
2012	320.667
2011	338.467
2010	379.224
2009	375.807
2008	332.07

Azerbajdzsán olajtermelése 2004-től kezdve folyamatosan növekedett, 2005-ről 2007-re a termelés csaknem duplájára nőtt. A termelés igen nagy részét exportálták, mely az olajszektorból származó jövedelmeket gyarapította. Míg 2005-ben a GDP 9,8%-a az olajszektorból származott, addig 2007-re ez a szám elérte a 19,7 %-ot. 2011-től azonban

¹⁴ Szigetvári Tamás: *Azerbajdzsán gazdasága és az energiaszektor*.154.o. www.vki.hu/kke_4_szigetvari.pdf

¹⁵ Azerbaijan's oil production falls by 6,2% in September:
<http://caspienbarrel.org/index.php/en/extensions/materials/4155-azerbaijan-s-oil-production-falls-by-6-2-in-september>

csökkenés figyelhető meg, melynek következtében az olajból származó jövedelmek is alacsonyabbak. Utóbbinak az az oka, hogy a muszlim állam az olaj exporttól való függését mérsékelni igyekszik, melynek egyik eszköze az export diverzifikálása. 2011-ben az olajkitermelés nem haladta meg az 43 millió tonnát, 2012-ben pedig ugyancsak csökkent ez a mennyiség. 2012-ben a legnagyobb termelés csökkenést az Azeri-Chirag-Gunsehli (ACG) tengeri olajmezőn hajtották végre. 2013-ban egy hónap alatt, augusztusról szeptemberre 6,2%-al csökkent Azerbajdzsán olaj termelése. A 2010-es évben a legtermékenyebb hónapban 4,5 millió tonna olajat termeltek ki, 2011 évet illetően márciusban termelték ki a legtöbb olajat, 4,104 millió tonnát, míg 2012-ben január hónap volt az olajkitermelés szempontjából a legtermékenyebb, de az érték csupán 3,9 millió tonna volt. Látható, hogy a kitermelés nagysága folyamatosan csökkent, és máig csökken.

2013-ban a kőolajipari termékek tették ki a teljes azeri export 84,75%-át január és szeptember hónapok között, míg 2012-es évben 84,6% volt ez az érték, 2011-ben 86,62, 2010-ben pedig 86,53%¹⁶ (a fennmaradó százalékok: olaj- és gázipari berendezések, mezőgazdasági és kohászati termékek).¹⁷ Éppen ezért, az olajárak bármilyen irányba történő drámai változása, nagymértékben befolyásolhatja a gazdaság összes mutatóját.¹⁸ Azerbajdzsán számára a legnagyobb kihívást az jelenti, hogy milyen gyorsan és hatékonyan tudja az úgynevezett nem-olaj szektorba tartozó ágazatokat fejleszteni, melynek érdekében az országnak elsősorban korszerű technológiára és know-how-ra van szüksége.

Azerbajdzsán kereskedelme

Energia-stratégia

Az ország belpolitikai helyzete stabil, azonban demokratikusnak csak korlátozottan nevezhető. Azerbajdzsán nemzeti vezetőjéhez, Haydar Aliyev nevéhez fűződik az energia-stratégia kidolgozása, ami lendületbe hozta az azeri gazdaságot. A stratégiának köszönhetően az azerbajdzsáni gazdaság több milliárd dolláros bevételekkel számolhatott.

¹⁶ Azerbaijan's oil production falls by 6,2% in September:

<http://caspienbarrel.org/index.php/en/extensions/materials/4155-azerbaijan-s-oil-production-falls-by-6-2-in-september>

¹⁷ A forgalom realizálódása: 45% az EU-val, 26% a FÁK országokkal.

¹⁸ A világgazdasági válság nyomán a kőolaj világpiaci ára drasztikusan csökkent, mely következtében az azeri export a 2008 évi 47,8 milliárd euróval szemben 2009-re 13,2 millió euróra csökkent, ami 73,4%-os visszaesést jelentett.

Az ország pénzügyi helyzete folyamatosan javult, melyet jól mutat, hogy míg 2004-ben 30 százalékos deficitet kellett számolnia, míg ez 2007-re 30 százalékos többletbe váltott. 1999-ben hozta létre az Állami Olajalapot¹⁹, vagyis a SOFAZ-t, melynek feladata a kőolajból és földgázból származó egyre jelentősebb többletbevételek kezelése. A SOFAZ bevételei az elmúlt években gyors növekedésnek indultak: 2007-ben 3 milliárd dollárt kezelt az Alap, míg 2008 decemberében már 11 milliárdot. 2024-ben pedig ez az érték elérheti a 400 milliárd dollárnyi bevételt is. Az Alap célja, hogy az infláció elkerülése érdekében leválassa a szénhidrogén kitermeléséből származó jövedelmeket a gazdaságról. A cél tehát az, hogy a kőolajból és földgázból származó bevételek lehetőleg ne a költségvetésbe kerüljenek, de az Alap se vegye át a költségvetés feladatait. A SOFAZ igyekszik megteremteni az olajpénzek felhasználásába vetett bizalmat, amit fényjelez konzervatív politikája is, hiszen külföldi kormányzati és intézményi kötvényekbe fekteti be a kezelt pénzeket, míg külső alapkezelőnek a Deutsche Bank és Credit Suisse érdekeltségébe tartozó Clariden Bankot kérte fel. A bevételeket illetően, a SOFAZ bevételeinek egy részét felhasználja. Finanszírozott projektek közül az egyik fő cél a karabahi konfliktus következményeként elmenekült mintegy félmillió ember lakhatásának biztosítása, és az infrastruktúra fejlesztése. A SOFAZ közvetlenül Aliyev elnök alá tartozik, aki maga nevezi ki az Alap vezetőit is.

Az olajjövedelmek hatására az 1994-es 1800 százalékról az ezredfordulóra 2 százalékos alá tudta csökkenteni inflációját az Azerbajdzsáni Köztársaság, köszönhető ez az IMF-el közösen kidolgozott stabilizációs intézkedéseknek. Az infláció mértéke 2007-ben 16,7 százalékosra állt, majd még ez év decemberében már 19,5 százalékra növekedett. Ebben közrejátszott az energiaárak drasztikus emelése, s hogy a gazdasága egyelőre nem képes felszívni a gazdaságba beáramló jövedelmeket. A nyugdíjak és a bérek rohamosan emelkednek, a lakossági fogyasztás nő, s a 2007-ben 63 százalékkal megnövekedett állami beruházások is inflációt gerjesztettek. Az azeri gazdaság struktúrája folyamatosan átalakul. A foglalkoztatottak harmada dolgozik a mezőgazdaságban, amely a GDP alig 6 százalékát adja.²⁰ A viszonylag kevés munkaerőt foglalkoztató energiaszektor teszi ki a GDP majdnegyedét, a költségvetési bevételek több mint felét, míg az exportnak a 85 százalékát. A problémát az jelenti, hogy túlságosan az energiaszektorra támaszkodik a gazdaság, s nagy mértékben ki van téve az energiaárak alakulásának. Az energiaárak bármely irányba történő drasztikus változása hatalmas változásokat idézhetne elő az azeri gazdaságban is. A mezőgazdaság tehát, ahol a lakosság közel 40 százaléka dolgozik, csökkenő gazdasági

¹⁹ SOFAZ. forrás: <http://www.oilfund.az/en/content/2>

²⁰ Szigetvári: 160.o. www.vki.hu/kke_4_szigetvari.pdf

súlya ellenére, még mindig központi szerepet tölt be az ország életében. Azerbajdzsánnak, változatos klímája miatt rendkívül sokféle mezőgazdasági termék termelésére nyílik lehetősége. Főként gyapotot, dohányt és gabonát termeltek a szovjet időkben, és termelnek még ma is. Agrártermékeinek nagy részét exportálja, s a hazai szükségletek kielégítését importból kénytelen fedezni, annak ellenére, hogy az ország képes lenne az önellátásra. A termőföldi privatizációk nyomán az utóbbi években kisgazdaságok jöttek létre, amelyek áttértek a gépesítés nélküli és kisebb területen való gyümölcs- és zöldségtermesztésre. Az utóbbi években a török, orosz és iráni termékek ellepték az azeri piacot, mellyel a hazai termelők igen nehezen tudják tartani a versenyt, ugyanis ők nem exportképesek, a megfelelő technológia és tőke hiánya miatt.

Azerbajdzsánban az ipart nem csupán az olajipar jelenti, hanem az arra építő vegyipar és a vaskohászat is jelentős, illetve a textilipar is fontos. Az olajnak csak nagyon kis része kerül otthoni feldolgozásra, nagyobb részét feldolgozatlanul exportálják. Két olajfinomítóval rendelkezik az ország, amelyek összkapacitása 22 millió tonna évente. Az azeri vegyiparnak modernizációra lenne szüksége, hogy nemzetközileg is versenyképes termékeket tudjon előállítani. A textilipar is igen visszamaradott, még a szovjet időkben élte fénykorát, mára ennek az iparágnak is hatalmas összegekre lenne szüksége az újbóli fellendüléshez. Az iparfejlesztési elképzelések a textilipart a gazdaság egyik húzóágazatának képzelik el, így nagy figyelmet fordítanak fejlesztésére. Azerbajdzsánban található a Kaukázus legnagyobb vasérclelőhelye, de a kohászat szintén a szovjet időkben virágzott, mára ez is lepusztult. A gépipar az olajipari gépgyártásból fejlődött ki, s ígéretes tárgyalások folynak többek között a Renault-val kisteherautók gyártásáról.

EU szerepe

2004-től Azerbajdzsán fő kereskedelmi partnere az EU, s a kereskedelmi kapcsolatok mozgatója egyértelműen az energia. A Nabucco²¹ gázvezetékét a tervek szerint 2012-ben már el kellett kezdeni építeni, s 2015-ben már működnie is kellene. Ma már nyílt titoknak számít, hogy a Nabucco projekt sikere Azerbajdzsán csatlakozási hajlandóságán múlik, mivel más forrásból igen nehézkesen lehetne földgázt juttatni az

²¹ A Nabucco Törökországból szállítana földgázt nyugati irányba, Bulgárián, Románián és Magyarországon keresztül Ausztriáig. A projektet támogatja az Európai Unió és az Egyesült Államok is, remélve az orosz földgáztól való fügés enyhülését. A vezeték megépítésének becsült költsége 8 milliárd euró, finanszírozása azonban máig megoldatlan. Még az sem teljesen világos, ki fog gázt adni az Oroszországot megkerülő vezetékbe. Első körben Azerbajdzsánra és Irakra számít a Nabucco Gas Pipeline International GmbH konzorcium igazgatója. Ezen országok az elképzelések szerint 8-8, vagy esetleg 8-10 milliárd köbméter gázt tudnának adni a Nabuccóba. Majd a második szakaszban csatlakozna a jelentős gáztartalékokkal rendelkező közép-ázsiai Türkmenisztán is. Igaz, hogy Türkmenisztán hajlandó lenne csatlakozni, de ehhez rendezni kellene a Kaszpi-tenger rendezetlen jogviszonyát, ami azonban jelen helyzetben nem érdeke sem Oroszországnak, sem pedig Iránnak.

atlanti hátterű vezetékbe. Jelen van azonban még a Déli Áramlat nevezetű vezeték is. A Nabucco és a Déli Áramlat ellentéte nem korlátozódik a térképen meghúzott nyomvonalakra, mert alapjuk egy *morális választás*: Moszkvához való viszony kérdése. Igaz, hogy mindkét vezeték célja a megbízhatatlan és fizetésképtelen Ukrajna kikerülése, de a Nabucco-terv magában foglalja az Orosz Föderáció kiiktatását is. Baku külpolitikáját illetően Alijev elnök nem hajlandó szakítani Moszkvával, de még csak konfliktust sem vállal északi szomszédjával. Az Azerbajdzsán Állami Olajvállalat (SOCAR) legfontosabb partnerei az orosz Gazprom és az olasz Eni. Ráadásul a SOCAR és a Gazprom egy több éves szállítási megállapodást kötött, így a teljes azeri termelés jelentős része már nem is leköthető. 2008-ban az Európai Unió 2,1 milliárd euró értékben exportált cikkeket a dél-kaukázusi államba, míg behozatala 10,5 milliárd euróra rúgott.²² Az EU-ból származó import 40%-át különböző gépek tették ki, 12,5 %-át közlekedési eszközök, felszerelések. Az Azerbajdzsán Köztársaságtól származó export 99%-ban ásványi termékeket (mint például üzemanyag, gáz, olaj) foglal magában. 2010-ben az EU teljes kőolajimportjának 3,9%-a származott Azerbajdzsánból, míg a legnagyobb része, 30 %-a Oroszországból.

Azerbajdzsán kereskedelmét illetően az import 2009-ben 4 380 millió euró volt, amelyből 1 172 millió euró értékben az Európai Unióból származott a behozatal. Ez azt jelenti, hogy az azeri import 26,76%-a az EU-val bonyolódott. Összességében az azeri export 9 985 millió euró volt, ebből 4 542 millió euró értékben az EU-ba exportált, tehát a kivitel 45,49%-a az EU országaiban realizálódott.²³

Az EU kereskedelme Azerbajdzsánnal			Azerbajdzsán kereskedelme az EU-val		
Év	IMPORT %	EXPORT %	Év	IMPORT %	EXPORT %
2009	0,61	0,14	2009	26,76	45,49
2008	0,68	0,16	2008	28,26	57,67
2007	0,51	0,12	2007	29,35	28,56
2006	0,40	0,69	2006	30,86	56,89
2005	0,21	1,14	2005	29,85	54,20 ²⁴

²² Forrás:

http://ec.europa.eu/delegations/azerbaijan/eu_azerbaijan/trade_relation/bilateral_trade/index_en.htm

²³ Forrás: Azerbajjan, EU BILATERAL TRADE AND TRADE WITH THE WORLD, 2011. január 18.:

http://www.trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/trade_113347.pdf

²⁴ Adatok forrása: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113347.pdf

Az Európai Unó 2009. évi importja 1 200 054 millió euró, Azerbajdzsánból 7 298 millió értékben importált. 2009 évi export 1 09 128 millió euró, Azerbajdzsánba 1 612 millió euró értékben szállított termékeket. Ebből jól látszik, hogy az unió teljes importjának 0,6%-a származik a dél-kaukázusi országból, míg a kivitel 0,1%-ának célpontja Azerbajdzsán. Ezek a számok önmagukban nem nagyok, de a jó gazdasági kapcsolatok mindkét fél számára előnyösek.²⁵

Magyarország

A Dél-Kaukázus államai közül Magyarország külkereskedelmi forgalma a legdinamikusabban Azerbajdzsánnal fejlődik. Az azeri-magyar kereskedelmi forgalom 2003-ban 5,74 millió euró volt, majd 2009-ben már elérte a 61,37 millió eurót, mely tízszeres növekedést jelent 6 év alatt. A forgalom jellemzően magyar exportból áll, ahol túlsúlyban vannak a gépek, a szállítási eszközök, gyógyszerek, és élelmiszerek. Az azeri import értéke minimális. Érdekes, hogy magyar-azerbajdzsán viszonylatban nem szerepel adat kölcsönösen működtető befektetésekről a Magyar Nemzeti Bank nyilvántartásában.

Magyarország 2011-ben mintegy 75 millió dolláros áruforgalmat bonyolított le a dél-kaukázusi muszlim állammal. Ez 0,3 százaléka Magyarország teljes külkereskedelmének, s sajnálatosan 10 millió euróval kevesebb, mint a 2010-es érték. Annak ellenére, hogy a hatalmon lévő kormány előszeretettel hangsúlyozza, hogy Baku jelentőségét csak az új kormány fedezte fel, valójában a kapcsolat alapjait az előző kormányok alapozták meg: 2004-ben nyílt az azeri nagykövetség Budapesten, 2009-ben a magyar Bakuban. A két ország közötti kapcsolatoknak nem tett jót, mikor egy magyar országgyűlési képviselő nemzetbiztonsági okokra hivatkozva a kormányban és a parlamentben ülő zsidók listázást javasolta, tudni illik Baku lakosságának nagy része zsidó származású. A kapcsolatokat rontotta, hogy Gyöngyös városa testvérvárosi megállapodást írt alá a hegyi-karabahi Susa városával.

A magyar-azeri külkereskedelem áruszerkezete (M EUR) ²⁶				
	Kivitel		Behozatal	
	2008	2009	2008	2009
Élelmiszer, ital, dohány	3,99	3,8	0,00	-
Nyersanyagok	0,12	0,12	-	-

²⁵ Az EU számít Azerbajdzsán részvételére a már korábban említett Nabucco projektben, mely által csökkenne az orosz gázfüggés.

²⁶ Adatok forrása: <http://www.ngm.gov.hu/data/cms2066990/Azerbajdzsan.pdf>

Energiahordozók	-	-	-	-
Feldolgozott termékek	22,56	20,54	0,01	0,00
Gépek, gép berendezések	31,59	36,9	0,02	0,00
Összesen	58,28	61,37	0,02	0,00

A Magyarország és Azerbajdzsán közötti kereskedelmi kapcsolatok az informatika és infokommunikációs adatátviteli fejlesztések terén jelenthet nagy előrelépést, így az együttműködési megállapodásokat tekintve ezen területeken alakítanak ki szoros kapcsolatokat. Azeri szakértői csoportok látogatnak hazánkba, s magyar szakértők és cégek is utaznak Bakuba. A kölcsönös delegációs látogatások is ösztönzik a két ország közötti kapcsolat fejlődését.

Fejletlen gazdaság

Az azeri infrastruktúra nagyon alulfejlett, ami a gazdasági fejlődést és az életkörülményeket is negatívan befolyásolja. A közlekedés, telekommunikáció, az elektromos hálózat, gáz- és vízhálózat, a csatornázás és hulladékkezelés fejlesztése fontos lenne, amelyekre nagy figyelmet is fordítanak az utóbbi évektől kezdve. A környezet nagymértékben szennyezett, az olajtermelés és a mezőgazdaság környezetszennyezése egyenesen riasztó. Ennek javítása érdekében is folynak a munkálatok. Az utóbbi gondolatok is világosan mutatják, hogy Azerbajdzsánnak a gyors növekedés ellenére számos kihívással kell szembenéznie, köztük a szegénység elleni küzdelemmel és a kormányzás javításával is.

Ha eltekintünk a magas olajárak által generált gyors növekedéstől, akkor egy igen fejletlen gazdaság képe bontakozik ki előttünk. Az Európai Uniót kívül jelentősebb exportot csak az Egyesült Államok irányába folytat.

3. táblázat: Azerbajdzsán kereskedelme²⁷

Azerbajdzsán kereskedelme a világgal (millió euro)				
év	import	export	különbség	összes
2005	3390	3389	0	6779
2006	4183	5058	875	9241
2007	4146	4281	135	8427
2008	4890	30996	26106	35886
2009	4380	9985	5604	14365

²⁷ Adatok forrása: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113347.pdf

A fenti táblázatból kitűnik, hogy 2006-tól kezdve az export értéke nagyobb, mint az importé. Azerbajdzsán gazdasági fejlődését az exportból származó bevételekkel képes fedezni.

2011. február 7-15 között a Nemzetközi Valutaalap (IMF) egy missziója, Nadeem Ilahi vezetésével látogatást tett Bakuban. A misszió találkozott magas rangú kormányzati tisztviselőkkel, a civil társadalom, a magánszféra és a diplomáciai közösség képviselőivel. A küldöttség a következő nyilatkozatot adta a látogatás végén: Az Azerbajdzsán gazdaság továbbra is folytatja gazdaságának talpra állítását a globális világgazdasági válságot követően. A nem olaj ágazat gazdasági növekedése jelentős volt 2010-ben, mely köszönhető a nagy állami beruházásoknak, de az infláció gyorsan emelkedett, mely az élelmiszerár növekedéseknek tudható be. Ígéretesek a kilátások a 2011-es évre nézve, de az emelkedő az infláció elérheti a 10 százalékot is az év végére. Kiemelte, hogy a pénzügyi rendszer eredményesen túlélte a globális válságot. Az IMF szervezet küldöttei remélik, hogy sikerül a makrogazdasági stabilitás fenntartása, javítják a kormányzást, és folytatják a széles alapokon nyugvó, magas növekedési pályán elindult fejlődést.²⁸

Magyar-azeri kapcsolatok

A kapcsolatok kezdete

Az magyar-azeri kapcsolatok egészen a régmúlt időkre nyúlnak vissza, hiszen az azerbajdzsáni és a magyar nép kialakulása több évszázadon keresztül egybeforrt. A két nép kialakulása azonos etnoszkópon alapul, melyek névlegesen a kimmerek, szkíták, hunok, szabirok, avarok, bulgárok és a kazárok. A szakértők szerint a fentebb említett népcsoportok valószínűleg egy időben vándoroltak a Kárpát-medencébe, ahol Magyarország jelenleg helyezkedik el, s a Kaukázus térségébe, melynek déli része három nemzet otthona. Ez a három ország Grúzia, Örményország és Azerbajdzsán.

Azerbajdzsán és Magyarország között az államközi kapcsolatok már a középkorban kialakultak. A 15. században Azerbajdzsán állam alapítója, Uzun Haszan több európai országgal, köztük Magyarországgal is diplomáciai kapcsolatokat kezdeményezett. Magyarország tagja volt az Oszmán Birodalom ellen, Velencével közösen kötött

²⁸ *Statement by the IMF Staff Visit to the Republic of Azerbaijan.* Forrás: <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2011/pr1144.htm>

szövetségnek. Pontos tudomásunk van róla, hogy Uzun Haszan az otlugkeli csatát követően fogadta a magyar nagykövetet.

Az azeri-magyar kapcsolatokat vizsgálva rendkívüli fontossággal bír a hadifoglyokkal való bánásmód. Köztudott, hogy az I. világháborúban Oroszország és Magyarország egymás ellen harcoltak. A háború eredményeként magyar katonák tízezrei kerültek hadifogolytáborokba, szétszórva a hatalmas Oroszország egész területén. Azerbajdzsán ekkor az Orosz Birodalomhoz tartozott, s mint ilyen, ide is kerültek magyar hadifoglyok, méghozzá igen nagy számban. A demokratikus Azerbajdzsán kikiáltását követően az újonnan létrejött azeri kormány első rendelkezései között szerepelt, hogy a magyar hadifoglyokat szabadon bocsássák. Ezt Oroszországban senki sem tette meg, még a cár sem, a kommunista kormány sem. Magyar hadifoglyok ezrei váltak szabaddá, s az azeriek ezen gesztusa még közelebb hozta egymáshoz az egyébként a nagyhatalmak elhelyezkedése miatt egymás ellen harcolni kényszerült magyarokat és azerieket.

A II. világháborúban ismét egymás ellen kellett harcolniuk a barátságban álló két népnek. A Szovjetunió ellen harcoló csapatok résztvevőit Azerbajdzsán területén lévő hadifogolytáborokba szállították. Egy magyar túlélő, Csej József, írásaiban is megörökítette az akkori eseményeket, melyeket, mint hadifogoly élt át. Feljegyzéseiből kiadtak egy könyvet.

Mi sem bizonyítja jobba, az azeriek baráti gesztusait, mint egy túlélő leírásai. Csej József visszaemlékezései szerint a táborban elhunyt hadifoglyokat az azeriek külön katonatemetőkben hantolták el, s mialatt ezen temetőket a Szovjetunió egyéb területein felszámolták, megszüntették, addig Azerbajdzsán napjainkig megőrizte, rendben tartja és gondozza is azokat. A hadisírok rendben tartása az egyik legfontosabb baráti gesztus, melyet az azeriek tiszteletben tartanak. Mára Azerbajdzsán területén két magyar katonatemető maradt fenn, ezeknek a rendezése máig tart.

A XX. században a két ország sorsa számos hasonlóságot mutat, azon oknál fogva, hogy Azerbajdzsánban és Magyarországon hasonló politikai folyamatok mentek végbe. Az Orosz Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnését követően mindkét nép önálló államot hozott létre 1918-ban. A II. világháborúban a két ország kapcsolatai a szocialista országok blokádjának keretében fejlődtek tovább.

Azerbajdzsán függetlensége utáni időszak

Magyarország 1991. december 26-án ismerte el a muzulmán dél-kaukázusi ország függetlenségét, majd a hivatalos diplomáciai kapcsolatok 1992. november 27-én jöttek létre. Azerbajdzsán 2004-ben hozta létre nagykövetségét Budapesten, míg Magyarország

bakui nagykövetsége 2008-ban kezdte meg működését. Külön megjegyzendő, hogy Magyarország bakui nagykövetsége a világválság közepette kezdett működni, amikor a nagykövetségek sorra zárta be a költségvetési gondok miatt.²⁹

A két ország közötti viszony a kölcsönös bizalmon alapszik, és segítőkészségen, melyek a mai napig jellemzők Azerbajdzsán és Magyarország viszonyára. Külön megemlítendő, hogy Magyarország az örmény-azeri konfliktust illetően a nemzetközi fórumokon azerbajdzsánt támogatja, mely a baráti kapcsolatokat még szorosabbá fűzi. Magyarország külképviseletei több alkalommal, többféle módon felhívták Örményország figyelmét arra, hogy szüntesse meg az azerbajdzsán területek megszállását.

A Magyar Köztársaság Kormánya valamint az Azerbajdzsáni Köztársaság Kormánya között több együttműködésről szóló megállapodás is született. Ilyen például az oktatási, tudományos és kulturális együttműködésről szóló egyezmény, melynek célja a két ország kultúrájának kölcsönös megismertetése, a tudományos és kulturális intézmények, valamint kutatóintézetek közötti közvetlen kapcsolatok és együttműködések elősegítése, továbbá a felsőoktatási intézményei közötti együttműködések támogatása, melyek az azeri-magyar kapcsolatok fellendítéséhez vezetnek.

„A Magyar Köztársaság Kormánya külpolitikájának alapvető céljaként tekinti, hogy a magyar érdekek nemzetközi fórumokon és a kétoldalú kapcsolatokban történő következetes képviseletével elősegítse az ország nemzetközi súlyának növekedését, kultúránk megismertetését, a gazdasági és társadalmi modernizációt. A kormány, az Európai Unió célkitűzéseivel összhangban, az oktatási és kulturális kapcsolatok fejlesztésével kívánja elősegíteni az Azerbajdzsáni Köztársaság demokratizálódási folyamatának felgyorsítását, e folyamatok eredményeinek megerősítését és továbbvitelét.”³⁰

Azerbajdzsán és Magyarország a közöttük lévő baráti kapcsolatok megerősítése érdekében, a népeiket összekötő kapcsolatok megszilárdításáért és a két ország közötti oktatási, tudományos valamint kulturális együttműködés fejlesztéséért a kölcsönös együttműködés megszilárdításában állapodtak meg 2011-ben.

A megállapodásba belefoglalták, hogy ösztönözni fogják a felsőoktatási tisztségviselők, egyetemi oktatók és tudósok csere látogatásait, és segítik a közöttük létrejövő együttműködések. Kulturális és tudományos területeken lehetővé teszik a küldöttségek cseréjét is. Ösztönözni fogják az oktatási, kulturális, valamint kutatóintézetek

²⁹ Megjegyzendő, hogy ma már tudjuk, a nagykövetség létrehozásának fő oka az volt, hogy Azerbajdzsán el tudja látni a baltás gyilkosként elhíresült Safarov védelmét.

³⁰ *A magyar kormány külpolitikája*. Az idézet forrása: <http://www.kormany.hu/hu/dok#!DocumentSearch>

közvetlen és tudományos kapcsolatteremtését, az oktatók cseréjét. Hangsúlyt fektetnek a felsőoktatási intézmények és kutatóközpontok szakmai tudás- és tapasztalatcseréjére tudományos, műszaki illetve közigazgatási területeken. Megállapodtak a két ország felsőoktatási intézményeiben rendelkezésre álló képzési lehetőségek bővítéséről, kiemeltképp a műszaki, orvostudományok és technológia területein. Fontos, hogy a felek az egyetemek közötti együttműködés keretében megosztják egymással iskolai bizonyítványaik, okleveleiket és diplomáikat, megteremtve ezáltal az egyenértékűséget. Az együttműködés továbbá kiterjed az irodalom- és zeneművészet, film, televízió, rádió, építészet, könyvkiadás, múzeum- és levéltár igazgatás területeire is. A nemzeti könyvtárak között közvetlen szakmai együttműködés fognak kiépíteni. A felek egymás nyelvének elsajátítását is ösztönzik és támogatják.

Fontos előrelépés volt, hogy 2012 decemberében, az azeri fővárosban megnyitották az első magyar kereskedőházat. A kereskedőházi rendszerrel a kormány, a magyar kis- és középvállalkozások versenyképes termékekkel és szolgáltatásokkal való megjelenését támogatja a magas növekedést produkáló keleti gazdaságok piacain. A bakui kereskedőház a Széchenyi Kereskedelmi Bank szerepvállalásával valósult meg, s főként ennek köszönhető, hogy létrejött a Budapest-Baku közvetlen repülőjárat. A magyar államtitkárság elmondása szerint az elmúlt időszakban közel 40 vállalattal folyt egyeztetés, melynek eredményeképpen a magyar vállalatok már konkrét termékeket és szolgáltatásokat fognak értékesíteni. Számos esetben már a szerződéskötés elején állnak, valamint olyan vállalatok is vannak, amelyek finanszírozási csomag kidolgozásán munkálkodnak a kinti vevők számára, amelybe a Széchenyi Bankot is bevonják. A vállalatok egyharmada az építőiparban tevékenykedik, de igen magas az agrár-, a gyógyszer- illetve az információtechnológia területe iránti érdeklődés is.

Azerbajdzsán immár több alkalommal megpróbálkozott az országában lévő „személyi kultusz” exportjára, gondoljunk csak Mexikóra vagy éppen Volgográdra. Exporttevékenységének következő célpontjául pedig Budapestet választotta. Nem hivatalos értesülések szerint titkos háttértárgyalások zajlanak egy park létrehozására, amit azeri pénzből finanszíroznának, és ahová akár egy Aliyev szobor is kerülhet. A világon szinte mindenhol komoly tiltakozások kísérik a parkokba emelt Aliyev szobrok megjelenését, s ahol lehet, időben meg is akadályozzák azt, remélhetőleg Budapesten sem kerül sor ilyenfajta parkosításra. A park illetve a szobor létrehozásának hírére magyarországi örmények megborozongtak. Az azeriek a városligeti park felállítása mellett azzal érvelnek, hogy az örményeknek is van Budapesten közterük. Valóban van örmény elnevezésű köztér, azonban az örmény a Honfoglalás óta egyik nemzetalkotó kisebbsége az országnak,

s ükapáik, nagyapáik 1848-ban és 1956-ban is készek voltak életüket és vagyonukat áldozni a hazáért. Az Aradi vértanúk közül ketten is örmények voltak: Lázár Vilmos és Kiss Ernő. A magyarországi örményeknek nem csupán örmény elnevezésű közterük, hanem önkormányzatuk, templomuk, kulturális központjuk, kiállításuk, újságjuk, itteni magyar életük is, sőt több évszázados múltjuk a magyar történelemben, tele hősekkel, nagy tudósokkal és művészekkel.

A magyar-azeri kapcsolatokra jótékony hatással volt a nemzetközileg nagy visszhangot kapott Safarov kiadatás. Ramil Safarov a magyarországi Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre a NATO békepartnerségi programjának keretében érkezett három hónapos nemzetközi intenzív angol nyelvtanfolyamra 2004. január 11-én. A tanfolyamra a fiatal katonatisztek a volt szocialista országokból jöttek, általában országonként két-két fő. A tanfolyam ideje alatt érlelődött meg Ramil Safarovban a gondolat, hogy az 1992. február 26-i azeri-örmény összetűzés évfordulóján – sok polgári áldozatot követelő fegyveres konfliktus –, azaz 2004. február 26-án, az azeri áldozatok miatt elégtételt vegyen, s megölje mindkét örmény hallgatótársát, akik közül az egyik szerencsésen túlélte, míg a másikkal kegyetlenül végzett. Ramil Safarov részbeni beismerő vallomása, a tanúk kihallgatása, a szakértői vélemények, elmeorvosi szakértők és orvosi szakértők véleményei, a felmutatott bűnjelék és az ismertetett iratok alapján a Fővárosi Bíróság 2006. április 13-án Ramil Safarov vádlottat bűnösnek találta. Az ítélet életfogytig tartó fegyházbüntetés, amelyből legkorábban 30 év elteltével bocsátható feltételes szabadságra, illetve 10 évi, a Magyar Köztársaság területéről való kiutasítás.³¹ Az ítélet meghozatalát követően Azerbajdzsán folyamatosan kérte az elítélt átadását egy 1983-as Európai Tanács egyezményre hivatkozva annak érdekében, hogy büntetésének hátralevő részét azerbajdzsáni börtönben tölthesse, melyet a magyar kormány sorra visszautasított, egészen 2012-ig. 2012. augusztus 31-én Magyarország végül átadta Safarovot az azeri kormánynak, aki hazájában kegyelemben részesült, s nemzeti szimbólummá vált. Miután megtörtént Safarov Azerbajdzsánnak való átadása, Örményország megszakította diplomáciai kapcsolatait Magyarországgal, melyre a magyar diplomácia történetében 45 éve nem volt példa hasonlóra.³² A kiadatásra reagálva az egész nemzetközi közösség felbolydult, s különböző elképzelések születtek arra vonatkozóan, hogy Magyarország kormánya miért adta át Azerbajdzsánnak Safarovot. Összességében elmondható, hogy a

³¹ Forrás: Fővárosi Ítéletábrá ítélete

³² 1967-ben a hatnapos háború miatt Budapest szakította meg diplomáciai kapcsolatait Izraellel, mely elhidegülés 20 évig tartott. 1988. március 14-én érdekképviseletet állítottak fel Budapesten és Tel-Avivban a felek.

kiadatást követően valamelyest felgyorsultak az azeri-magyar tervezett közös projektet, de jelentősebb változás nem tapasztalható.

A Magyar Posta Heydar Aliyev születésének 90. évfordulójára emlékívet adott ki, s valószínűleg a nyárra lesz már hivatalos bélyeg is, amely a két ország nép iparművészetében fellelhető hasonló folklórmotívumokat fogja megjeleníteni. Megjegyzendő, hogy a Heydar Aliyev tiszteltére elkészített emlékívet az azeri nagykövetség teljesen önállóan finanszírozta és jelentette meg. Azerbajdzsánban erős a Heydar Aliyev kultusz még napjainkban is, s a muzulmán állam ez külföldre is exportálni kívánja. Azerbajdzsán elmondása szerint amennyiben Magyarország igényt tart rá, úgy náluk is adnak ki magyar tematikájú bélyeget. A két ország közötti könnyebb kapcsolatfelvétel érdekében Baku és Budapest között közvetlen repülőjárat működik. Az út átszállással közel 10 óra, mely a közvetlen járáttal kevesebb, mint felére csökkent, ráadásul az anyagiakat illetően is jóval kedvezőbb áron juthatunk el egyik fővárosból a másikba

Különböző rendezvények is segítik a két ország közötti kapcsolatok további bővítését, ilyen például az Azerbajdzsán–Magyarország: A kultúrák párbeszéde elnevezésű nemzetközi konferencia is, melyet évente rendeznek meg a budapesti azeri nagykövetségen.

Összegzés

Az egykori keleti blokk megnyitásával és az Európai Unió bővítésével, egy korábban igen kevés figyelmet kapott térség húzódik egyre közelebb Európához: a Kaukázus. Azerbajdzsán, a Dél-Kaukázus muszlim állama, gazdasági függetlenségének kikiáltásától fogva hihetetlen ütemben fejlődik. Az ország gazdagsága egyértelműen olajtartalékainak köszönhető. Kihívást jelent számára, hogy diverzifikálja gazdaságát, mert a túlzott olaj exportra való támaszkodás sebezhetővé teszi. Az olajárak bármilyen irányba való nagy kilengése, az azeri gazdaságra is óriási hatással van.

Az azeri-magyar kapcsolatokat tekintve elmondható, hogy bár a két ország között vannak kisebb nézeteltérések, szépen fejlődnek. Az utóbbi évtizedben számos előrelépés történt a két ország közötti együttműködés elmélyítésére, s mindkét fél támogatja a jövőbeni partnerség tovább fejlesztését.

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti

Kiválóság Program- Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

Felhasznált irodalom

Az Azerbajdzsán Nagykövetség által 2012-ben megrendezett konferenciák anyaga.

A konferenciák a budapesti Azerbajdzsán Nagykövetségen kerültek megrendezésre, s az ott elhangzottak kerültek a tanulmányban felhasználásra:

2012. november 29: *Azerbajdzsán–Magyarország: A kultúrák párbeszéde* elnevezésű nemzetközi konferencia

2012. május 7: *Central Library of ELTE University: presentations on Azerbaijan with the support of the Azerbaijani Embassy*

2012. április 6: *International Book Festival with the support of the Azerbaijani Embassy*

2012. február 21-22: *Scientific presentation of Azerbaijani culture (Helyszín: ELTE, Corvinus Egyetem)*

2012. február 16: „*Prevention of genocide and mass atrocities in practice*”

2012. február 16: *Role of international jurisdiction in the Western Balkans and the South Caucasus*

2011. november 24-25: *International Science Conference: 20 years of the 3rd Republic*

2011. október 19: *20 years of Post-Soviet period from the point of view of Azerbaijani and Hungarian youth*

Azerbajdzsán Köztársaság Magyarországi Nagykövetsége (2009): *Az örményazerbajdzsáni konfliktus történetéből*. Budapest.

Benningson, Alexandre –Wimbusch, S. Enders (1994): *Muslims of the Soviet Empire*. C. Hurst and Co. Publishers Ltd. London.

Diaszpóra21. Örmény Magazin. I. /1. 2012. február

Human Rights Watch (1994): *Azerbaijan, Seven Years of Conflict in Nagorno-Karabakh*. United States of America.

Kamal Abdulla, Kenessey Mária (2011) *Beszéljünk Azerbajdzsániul, egy ország és annak nyelve*. Akaprint Kft. Budapest

Kamal Abdulla, Kenessey Mária (2011) *Beszéljünk Azerbajdzsániul, egy ország és annak nyelve*. Akaprint Kft. Budapest

Eichensehr, Kristen – Reisman, W. Michael (2009): *Stopping wars and making peace: Studies in international intervention*. Koninklijke Brill. Leiden.

Mammadayarov, Elmar (2007): *Azerbaijan*. Information department of „AzDipServis” Agency. Baku.

Nolyain, Igor (1884): *Moscow’s initiation of the Azeri-Armenian conflict*. Central Asian Survey. 13(4).

Novikova, Gaya Gayane (2004): *The Nagorno Karabakh conflict: in searches the way out*. Amrots Group. Yerevan.

Röja Tagijeva (2011): *Az azerbajdzsáni szőnyeg*. Corvina Kiadó. Budapest.

Internetes hivatkozások:

Azerbajdzsán társadalmi-gazdasági helyzete. Forrás:
http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDEQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.hita.hu%2FDownload.aspx%3FAttachmentID%3D5dbe9ae8-fe35-4c51-b230-6bda71541aca&ei=7_AeUreYGSWthQeulIHgBQ&usg=AFQjCNGVhULdZKToaDx3SAdWNAZgyKtIhA&sig2=S5SZfqvTLWIHhNMWU-kMIQ&bvm=bv.51495398,d.ZG4
Letöltés ideje: 2013. június 3.

Vass András (2005): *A Kaukázus térségének aktuális kérdéseiről*. Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja, 2005. 3. oldal.
www.hm.gov.hu/files/9/2136/kaukazu.doc. Letöltés ideje: 2013. június 4.

Azerbaijan Baku-Tbilisi-Ceyhan Limited. Forrás: <http://www.azbtc.com/profile.html>.
Letöltés ideje: 2013. június 4.

Kenan Aliyev: *Twenty Years After 'Black January', Azerbaijan Still Struggles For Freedom*. Forrás:
http://www.rferl.org/content/Twenty_Years_After_Black_January_Azerbaijan_Still_Struggles_For_Freedom_/1934366.html. Letöltés ideje: 2013. június 6.

SOCAR. Forrás: <http://new.socar.az/socar/en/company/alliances/socar-cms>. Letöltés ideje: 2013. június 6.

A magyar-azeri hivatalos kapcsolatok története. Forrás: <http://www.mfa.gov.hu/kulkepvisolet/AZ/hu/Bilateralis/politika.htm?printable=true>. Letöltés ideje: 2013. június 6.

Abbasov, Shahin (2010): *Azerbaijan: Baku embarks on military spending surge, seeking Karabakh peace* Forrás: <http://www.eurasianet.org/node/62223> Letöltés ideje: 2012. december 12.

African Medical and Research Foundation: *Mario Raffaelli* Forrás: <http://www.amref.org/who-we-are/mario-raffaelli/> Letöltés ideje: 2011. november 14.

Aghabalyan, Narine: *Maragha* Forrás: <http://www.maragha.org/index.html> Letöltés ideje: 2012. január 20.

Alesi, Francesco: *Nagorno-Karabakh: a region in limbo* Forrás: <http://www.foto8.com/new/online/photo-stories/1372-the-limbo-nation> Letöltés ideje: 2011. augusztus 18.

Aliyev, Kenan (2012): *Twenty Years After 'Black January,' Azerbaijan Still Struggles For Freedom* Forrás: http://www.rferl.org/content/Twenty_Years_After_Black_January_Azerbaijan_Still_Struggles_For_Freedom_/1934366.html Letöltés ideje: 2011. november 20.

The Constitution of the Republic of Azerbaijan. Forrás: http://azerbaijan.az/portal/General/Constitution/constitution_01_e.html Letöltés ideje: 2013. június 8.

Azerbaijani Generals and Admirals, Military Leaders and Heroes. Forrás: <http://www.zerbaijan.com/azgenerals.htm> Letöltés ideje: 2013. június 8.

Twenty Years After 'Black January', Azerbaijan Still Struggles For Freedom. Forrás: http://www.rferl.org/content/Twenty_Years_After_Black_January_Azerbaijan_Still_Struggles_For_Freedom_/1934366.html Letöltés ideje: 2013. június 9.

Függelék

1. ábra: Azerbajdzsán térképe.

Forrás: <http://www.eurasianet.org/resource/azerbaijan>

Letöltés ideje: 2013. június 5.

2. ábra: Hegyi-Karabah.

Forrás: <http://southcaucasus.blogspot.hu/p/nagorno-karabakh.html>

Letöltés ideje: 2013. június 6.

3. ábra: Azerbajdzsán Állami Olajvállalt: SOCAR logó.

Forrás: <http://neftegaz.ru/news/view/112719>

Letöltés ideje: 2013. június 8.

4. ábra: Baku-Tbilisi-Ceyhan kőolajvezeték.

Forrás: http://www.atimes.com/atimes/Central_Asia/GE26Ag01.html

Letöltés ideje: 2013. június 8.

5. ábra: Azerbajdzsáni szőnyeg.

Forrás: <http://www.regionplus.az/en/articles/view/1015>

Letöltés ideje: 2013. június 10.

